

יציאות השבת שתיים שהן ארבע, בע"א – גע"א

/משנה/. יציאות השבת שתיים שהן ארבע בפנים ושתיים שהן ארבע בחוץ, כיצד: העני עומד בחוץ ובעל הבית בפנים,

א. פשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעל הבית,

ב. או שנטל מתוכה והוציא – העני חייב ובעל הבית פטור.

ג. פשט בעל הבית את ידו לחוץ ונתן לתוך ידו של עני,

ד. או שנטל מתוכה והכניס – בעל הבית חייב והעני פטור.

ה. פשט העני את ידו לפנים ונטל בעל הבית מתוכה,

ו. או שנתן לתוכה והוציא – שניהם פטורין.

ז. פשט בעל הבית את ידו לחוץ ונטל העני מתוכה,

ח. או שנתן לתוכה והכניס – שניהם פטורין.

ט. גמרא. תנן התם שבועות שתיים שהן ארבע, ידיעות הטומאה שתיים שהן ארבע, מראות נגעים שנים שהן ארבעה, יציאות השבת שתיים שהן ארבע. מאי שנא הכא דתני: שתיים שהן ארבע בפנים ושתיים שהן ארבע בחוץ, ומאי שנא התם דתני שתיים שהן ארבע ותו לא? –

י. הכא דעיקר שבת הוא – תני אבות ותני תולדות, התם דלאו עיקר שבת הוא, – אבות – תני, תולדות – לא תני.

יא. אבות מאי ניהו – יציאות, ויציאות תרי הויין! וכי תימא מהן לחיוב ומזהן לפטור והא דומיא דמראות נגעים קתני, מה התם – כולחו לחיובא, אף הכא נמי – כולחו לחיובא! –

יב. אלא אמר רב פפא: הכא דעיקר שבת הוא – תני חיובי ופטורי, התם דלאו עיקר שבת הוא, – חיובי – תני, ופטורי – לא תני. – חיובי מאי ניהו – יציאות, יציאות תרתי הויין! – שתיים דהוצאה ושתיים דהכנסה. – והא יציאות קתני! – אמר רב אשי: תנא, הכנסה נמי הוצאה קרי לה. ממאי – מדתנן המוציא מרשות לרשות חייב, מי לא עסקינן דקא מעייל מרשות הרבים לרשות היחיד – וקא קרי לה הוצאה. וטעמא מאי – כל עקירת חפץ ממקומו, תנא הוצאה קרי לה. אמר רבינא: מתניתין נמי דיקא, דקתני יציאות וקא מפרש הכנסה לאלתר. – שמע מינה. רבא אמר: רשויות קתני, רשויות שבת שתיים.

יג. אמר ליה רב מתנה לאביי: הא תמני הויין? תרתי סרי הויין! – וליטעמיד שיתסרי הויין! –

יד. אמר ליה: הא לא קשיא; בשלמא בבא דרישא – פטור ומותר לא קתני, אלא בבא דסיפא דפטור אבל אסור, קשיא! מי איכא בכלי שבת פטור ומותר? והאמר שמואל: כל פטורי דשבת פטור אבל אסור, בר מחני תלת דפטור ומותר – צידת צבי, וצידת נחש, ומפס מורסא! – כי איצטריך ליה לשמואל – פטורי דקא עביד מעשה, פטורי דלא קא עביד מעשה – איכא טובא.

טו. מכל מקום, תרתי סרי הויין! – פטורי דאתי בהו לידי חיוב חטאת – קא חשיב, דלא אתי בהו לידי חיוב חטאת – לא קא חשיב.

משנתנו

שמונה מקרים מנויים במשנה. מקרים אלו נגזרים משלושה משתנים:

עושה הפעולה: [בעה"ב / עני]

סוג הפעולה: [הוצאה/ הכנסה]

אופי הפעולה: [פעולה שלמה / פעולה חסרה]

בשני המשתנים הראשונים אין הבדל דיני בין הערכים השונים.

לעומת זאת במשתנה השלישי יש חילוק בין הערכים. בערך הימני הפעולה נעשתה בשלימות, וכוללת שלושה רכיבים: עקירה מרשות אחת, הוצאה מרשות לרשות והנחה ברשות האחרת. בערך השמאלי הפעולה חסרה, דהיינו חסר אחד הרכיבים, או הראשון או האחרון.

בחוף (עני)			בפנים (בעה"ב)		
פעולה חסרה	עקירה והנחה		פעולה חסרה	עקירה והנחה	
הכנסה	חייב [א]	פטור [ה]	הכנסה	חייב [ד]	פטור [ח]
הוצאה	חייב [ב]	פטור [ו]	הוצאה	חייב [ג]	פטור [ז]

סעיף א – טבלה שמאלית, משבצת ימנית עליונה
 סעיף ב – טבלה שמאלית, משבצת ימנית תחתונה
 סעיף ג – טבלה ימנית, משבצת ימנית תחתונה
 סעיף ד – טבלה ימנית, משבצת ימנית עליונה
 סעיף ה – טבלה שמאלית, משבצת שמאלית עליונה
 סעיף ו – טבלה שמאלית, משבצת שמאלית תחתונה
 סעיף ז – טבלה ימנית, משבצת שמאלית תחתונה
 סעיף ח – טבלה ימנית, משבצת שמאלית עליונה

היחס בין המשנה בשבת למשנה בשבועות

בסעיף י רצתה הגמרא להעמיד את המשנה בשבועות באבות בלבד, דהיינו ביציאות (השורות התחתונות בשתי הטבלאות). אמנם כיוון דכולהו לחיובא (דדומיא דנגעים קתני) הרי שצמצמנו את המשנה בשבועות למשבצת הימנית עליונה (שבכל אחת מהטבלאות) בלבד, כך שאין כאן 'שהן ארבע'. תירוצו של ר"פ (סעיף יב) מצמצם את המשנה בשבועות לחיובים בלבד, דהיינו שני הטורים הימניים, ואע"פ שלשון המשנה בשבועות הוא 'יציאות' לשון זה כולל גם הכנסות (או שהכוונה ממש להכנסות, שהכנסות גם נקראות יציאות, או שהכוונה לרשויות).

שמונה, שתיים עשרה או שש עשרה

שמונת המקרים שמנויים בטבלה מתייחסים בחייה או בפטור רק לצד אחד: בטבלה הימנית לבעה"ב, ובטבלה השמאלית לעני. אמנם בכל אחד מהמקרים היה שותף (שהדין שלו כמובן – פטור), כך שניתן להכפיל את דיני המשנה, ולהוסיף בכל אחת מהמשבצות עוד 'פטור' אחד. לפי זה יתקבלו ששה עשר דינים.

בסעיף יד מסבירה הגמרא מדוע לא מנתה המשנה ארבע פטורים בשני הטורים הימניים. במקרים אלו יש צד אחד שחייב, וצד שני שמותר לכתחילה, ולכן אין למנותו כ'פטור' (דהיינו, המשנה רצתה למנות את מי שחייב או את מי שאסור, אך לא מי שאין בו כל צד של עבירה). הסבר זה תואם לשני הטורים הימניים בלבד, אך בטורים השמאליים שני הצדדים עשו מעשה, ועברו על איסור, כך ששם יש למנות בכל משבצת שני פטורים, וסך הכל היתה צריכה המשנה למנות בפתחתה שנים עשר דינים.

בסעיף טו מסבירה הגמרא מדוע גם בטורים השמאליים מנתה המשנה רק פטור אחד בכל משבצת, ונחלקו רש"י וריב"א (בתוספות, ג ע"א, ד"ה פטורי) בפרוש הגמרא. נפתח בפירושו של ריב"א, כיוון שהטבלאות דלעיל מתאימות יותר לשיטתו.

שיטת ריב"א

לריב"א המשנה מונה את מי שעשה את עיקר ההוצאה מרשות לרשות, דהיינו מי שמושיט ידו מרשות לרשות (מה שמכונה בטבלה 'פעולה חסרה'). לפי זה סעיפים ה-ו במשנה, שהם הטור השמאלי בטבלה השמאלית מנויים 'עבור' העני, דהיינו עליהם כיוונה המשנה במילים 'שהן ארבע בחוף'; וכמו כן

סעיפים ז-ח במשנה, שהם הטור השמאלי בטבלה הימנית מנויים 'עבור' בעה"ב, דהיינו עליהם כיוונה המשנה במילים 'שהן ארבע בפנים'. מה שכתבנו שהטבלאות מתאימות לשיטה זו, הוא מפני שכותרת הטבלה הימנית היא הדינים של בעה"ב, וכותרת הטבלה השמאלית היא הדינים של העני, מה שמתיישב רק עם שיטת ריב"א.

שיטת רש"י

לרש"י המשנה מונה רק את העקירות, מי שהתחיל בפעולה, גם אם התחלה זו היא שהעני מניח בתוך ידו של בעה"ב הפשוטה לרה"ר, ובעה"ב הוא זה שמכניס לרה"י ומניח שם. לפי זה בפעולות החסרות ניתן למנות לעני רק הכנסות (שכן הוא לעולם זה שמתחיל את ההכנסות), ולבעה"ב רק הוצאות (שכן הוא לעולם זה שמתחיל את ההוצאות). עלה בידינו שסעיף ו [=משבצת שמאלית תחתונה בטבלה השמאלית] מיוחס לבעה"ב (לא כפי כותרת הטבלה בה הוא נמצא), ואילו סעיף ח [=משבצת שמאלית עליונה בטבלה הימנית] מיוחס לעני (כנ"ל).

[לפי רש"י יש לפרש את כותרות הטבלה בדרך הבאה: העברת רשות שעשה בעה"ב; העברת רשות שעשה העני, אך אין בכך תיאור של החלוקה שבמשנה, ולכן נראה שלפי רש"י יש לבנות את הטבלאות הבאות:]

בפנים (בעה"ב)			בחוץ (עני)		
פעולה א	עקירה והנחה	רק עקירה	פעולה א	עקירה והנחה	רק עקירה
פטור [ו]	חייב [ד]	פטור [ו]	פעולה א	חייב [א]	פטור [ה]
פעולה ב	חייב [ג]	פטור [ז]	פעולה ב	חייב [ב]	פטור [ח]

השינויים בטבלה:

סעיף ו עבר לטבלה של בעה"ב, וסעיף ח לטבלה של העני.

כותרות השורות לא יכלו להשאר הכנסה והוצאה, מה שאמנם מתאים לטורים הימניים, אך לא לשמאליים, כיוון שבטור השמאלי לבעה"ב יש רק הוצאות ולעני רק הכנסות. מצד שני לא אפשרי גם לכתוב בכותרות השורות 'עם הושטת היד' ו'לא הושטת היד', מה שהיה מתאים לטורים השמאליים אך לא לטורים הימניים, ולא מצאתי שום מכנה משותף בין הרישא (טורים ימניים) לסיפא (טורים שמאליים), ולכן כתבתי רק פעולה א ופעולה ב.

תוספות הצביעו על שלושה קשיים בשיטת רש"י:

א. סברתי – אין דררא של חיוב חטאת במי שרק עקר והניח בידו של חבירו המושטת, ולא הושיט את ידו מרשות לרשות (ככל הנראה כוונתם, שזה דומה לטורים הימניים שם הצד השני מותר לכתחילה).

ב. חוסר סימטריה בין בפנים לבחוץ: לבעה"ב יש סה"כ ג' הוצאות והכנסה אחת, ולעני ג' הכנסות והוצאה אחת, ואילו מלשון הפתיחה של המשנה נראה שדיניהם זהים [נראה שהדברים תואמים למש"כ על כותרות השורות].

ג. חוסר סימטריה בין הרישא לסיפא: בסדר הדינים במשנה החיובים של העני סמוכים זה לזה [א-ב], וכן החיובים של בעה"ב [ג-ד]. לעומת זה הפטורים של העני לפי רש"י הם [ה,ח], והפטורים של בעה"ב נמצאים ביניהם [ו-ז].